

A Magyar Nemzet tipográfiájának változása 50 év alatt

Bozzay Balázs

*Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 1088 Budapest, Múzeum körút 4-8.
(bozzay_balazs(kukac)freemail.hu)*

Összefoglaló

A ma is tapasztalható fejlődés felgyorsult folyamatában nélkülözhetetlen feladat az információforrások korszerűsítése. Az igencsak elterjedt internet mellett ide tartoznak az újságok és folyóiratok is, mint az információáramlás naponta használatos eszközei. Dolgozatom célja a napilapok tipográfiájában, azon belül is a Magyar Nemzetben 50 év alatt lezajlott változások, az azonosságok és a különbségek szemléltetése, illetve példákkal való alátámasztása.

Kulcsszavak: korszerűsítés, tördelés, olvashatóság, igényesség, címek

Abstract

Nowadays, in the process of accelerated development it is a necessary task to upgrade the sources of information. Besides the well currant internet, these sources include newspapers and periodicals, as the tools of the stream of information used on a daily basis. The aim of my essay is to show the changes, similarities and differences together with examples for each in the typography of newspapers in the last 50 years, especially in the Hungarian daily Magyar Nemzet.

Keywords: modernisation, fragmentation, readability, exactitude, titles

Egy 50 évvel ezelőtti és egy mai Magyar Nemzet tipográfiájának összehasonlítása

Egy magyarországi napilap életében 50 év sok idő. Ennyi idő alatt szembetűnőek a változások. Egy olyan igényes és tradíciókra adó újságnál, mint a *Magyar Nemzet*, az alapjellemzőket és a védjegyek számító vonásokat tekintve azonban még 50 év alatt sem zajlott le drasztikus változás. Ám a régi dizájn a modern olvasóközönség számára nem lenne annyira elfogadott, ezért a makro tipográfiai jellemzők megváltoztatásával korszerűsítették a lapot.

A tartalom és a forma harmonikus egysége biztosítja a funkció hatékony érvényesülését, és egyben az esztétikus megjelenéssel fokozza az olvasás örömét. A nyomdatermékek első és legfontosabb funkciója ugyanis az olvasási igények kielégítése. Ennek eléréséhez az újságtipográfiának széles a lehetőségei. Ezeket ízléssel, mértéktartással, hatásos súlypont kialakítással alkalmazhatják sikeresen a lapszerkesztők. Ilyen lehetőségek: a keretezés, a kiemelés, a beosztás, a kurzív, félkövér, kövér és verzális betűk, a váltakozó helyes betűfokozatok, a hasábszélességek mértéktartó variálása, a beljebbezés, az iniciálé és nem utolsó sorban az újságsszöveg illusztrálása fotókkal, rajzokkal, képekkel. Az 1958-as

és a 2008-as példány összehasonlítását ezen jellemzők, valamint még néhány egyéb szempont alapján fogom elvégezni.

Az elemzést az újság méretének, szerkezetének, címének és betűtípusának vizsgálatával kezdem. Ezen alapjellemzők, mint már említettem változatlanok. A példányok mérete nagyságrendileg megegyezik, hatásabos szerkezetűek. A lap megjelenése óta kövér, Bodoni betűtípust alkalmaznak a cím megformálásánál (1. és 2. kép).

1. kép. Az 1958-as Magyar Nemzet címfelirata Bodoni betűvel.
Fotó: Bozzay Balázs

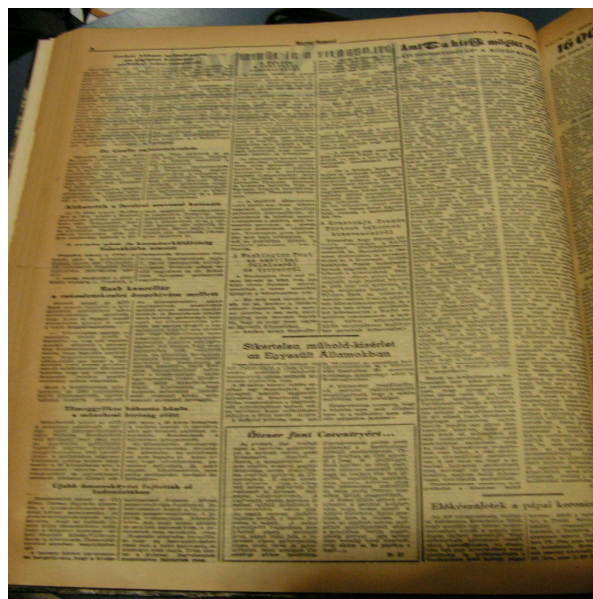
TIPOGRÁFIAI DIÁKKONFERENCIA 2008. DECEMBER

Bozzay Balázs: A napilapok tipográfiája

2. kép. A 2008-as Magyar Nemzet címfelirata Bodoni betűvel.
Fotó: Bozzay Balázs

A továbbiakban az általam megfigyelt különbségek részletes taglalása következik. A felületes és hozzá nem értő olvasó számára a legnagyobb változás a terjedelemben mutatkozik meg. Az 1958-as a maihoz képest jóval rövidebb, 8 oldalas volt, míg a mai 20.

A magyar nyelvben gyakran előforduló több szótagos fő- és melléknevek, valamint igék hosszúságát feltétlenül figyelembe kell venni a lapok hasábszélességének megállapításánál. A többhasábos megoldás változatosabb tördelési lehetőségeket nyújt, de gyakran nehezíti az olvashatóságot. A vizsgált újságoknál ez figyelhető meg. Jól látható, hogy az egy oldalon lévő hasábok száma ugyan megegyezik, de szélességükben enyhe, egymástól való távolságukban szembetűnőbb eltérés tapasztalható. A 2008-as példányban egy hasáb szélessége 43 mm, a hasábközök 4 mm-esek, míg a korábbiakban a hasábok 38 mm-esek, a közök pedig feleakkorák voltak. Mindkét korban a hasábok természetesen sorkizártak. A sorkizárt szedés a szöveg külalakja szempontjából semlegességet közvetít. A sorkizárás melletti legfőbb érv szerint a szöveg formája így olyan kis mértékben változik, hogy az olvasó figyelmét még kevesebb tényező vonja el magáról az olvasásról (Jury 2006).

3. kép. Az 1958-as újság tömörségét és túlszűfolt jellegét a kisméretű hasábközök okozzák. Fotó: Bozzay Balázs

A mai olvasónak a régi újság azonban túlszűfoltnak tűnhet (3. kép) a hasábközök jóval kisebb mérete miatt. Az előbbi adatokból látszik, hogy a modern lap oldaltükré kicsit nagyobb az elődjénél, margójuk nagysága nagyjából megegyezik. Itt megfigyelhető eltérés még, hogy a 21. században minden oldaltükré keretbe van foglalva, a szélső hasábok és a keret között pedig fél-fél hasábköznyi távolság van. Ezzel

ellentétben az előző században nem található keret. Az újság ráadásul a cikkek nagy részét keret szegélyezi, az 50 éves példányban azonban nagyon ritka ezek használata. A keret az áttekinthetőséget segíti elő, hiszen így a különböző részek egymástól világosan elkülönülnek és az olvasó jobban látja, hogy hol kezdődik, hol folytatódik és hol fejeződik be a cikk.

Az átláthatóságnál még fontos megemlíteni az anyagelrendezés és a tördelés formáit. A tömb vagy blokk a leggyakoribb anyagelrendezési forma. Nagysága különböző lehet, álló vagy fekvő téglalap vagy négyzet alakú. Jellegzetessége, hogy mindegyik hasábjára egyforma magas. A zászló forma olyan anyagelrendezést jelent, amelynél az elhelyezés módja zászló alakú. Sajátossága az, hogy egy vagy több hosszan lefutó hasáb mellett az anyag többi része rövidebb hasábon vagy hasábokon helyezkedik el. A zászló formához sorolják a ritkán használt dupla zászlót, más néven T formát is. Szabad formának pedig az olyan elrendezést nevezzük, ami formailag nem a tömb vagy a zászló valamelyik változata (Radics & Ritter 1976). A Magyar Nemzet korábbi példányában szinte csak tömbforma fordul elő, a 2008-ban megjelent lapban viszont a gyakori képek és a kisebb terjedelmű szövegek beillesztése miatt már többször találkozhatunk a másik két anyagelrendezési formával is.

A szövegek elkülönítését szintén segítő léniaiak esetében érdekes különbség, hogy a korábbi lapban a függőleges, a maiban pedig a vízszintes léniaiak a hangsúlyosabbak. Érdemes megjegyezni, hogy a századközepiben előfordulnak függőleges léniaiak az egy cikkben belüli hasábok között is. Ezek a szöveghasábok között középre helyezett finom vagy félkövér léniaiak tökéletesen elválasztják a hasábokat egymástól (Szabó 2002). A mai példányban egyaránt megtalálhatók a függőleges és vízszintes léniaiak, de a vízszintesek nemcsak gyakoribbak, vastagabbak is.

A Magyar Nemzet címrendszere

Észrevehetően más a címek igazítása, betűtípusa, vastagsága, illetve díszítettsége is. A korábbi újságban a megformálásuk rendkívül sokféle volt. Előfordultak ritkított és normál betűközös, dőlt és félkövér betűstílusú, kiskapitális, nagybetűs illetve körvonalas betűkből álló címek is. Helyenként még keretbe is foglalták ezeket. Igazításuknál a középre zárás volt a fő tendencia. A címek méreténél szintén több változat figyelhető meg, voltak alig, illetve jelentősen nagyobb méretű cíkcímek is. Színük mindenhol fekete. Tipográfiaiilag helytelen a sokféle címbetűtípus rendszertelen használata. A címbetűknek lehetőleg meg kell egyeznie a szöveg betűtípusával, az egy betűcsaládba tartozó, a szövegbetű és a tartalom karakterének megfelelő címtípusokat kell alkalmazni. Ezek alapján a mai példánynál már egyféleképpen jelennek

meg a fejszövegek, mindig balra igazítva, az utána következő írás betűtípusával megegyező betűkészetet, a kiemelés érdekében pedig nagyobb betűméretet és általában félkövér betűstílust alkalmazva. Elmondhatjuk, hogy a címszerkesztés változatossága élénkíti a lap tipográfiáját, ehhez azonban nem szükséges sok betűfajta vagy a vegyes címrendszer, ami a korábbi példányra jellemző volt. Egy betűtípus három változata például már rengeteg variációt biztosít. Az ezek közül választott címrendszer pedig végigvonul az újságon, ahogy ezt a 2008-as lapnál tapasztalhatjuk.

A cikkek terjedelmétől és fontosságától függ a címek betűmérete. A cím nagysága attól is függ, hogy az oldal síkjának mely helyére tördelik. Általában az a helyes, ha az újságoldal felső részére helyezik az erősebb címeket, mert egyébként az újságoldal súlypontja az alsó részre kerül, ami az oldal harmonikus kialakításával ellenkezik (Szántó 1964).

A sok különbség ellenére azonban van olyan, ami 50 év elteltével is változatlan. Az alcímek mindenhol a fölöttük lévő címekhez képest kisebb méretűek és dőltek, a címekkel azonos igazításúak. A címek elhelyezésénél figyelembe kell venni, hogy a cím mindig az azt követő szöveghez tartozik, ezért a cím fölé mindig nagyobb beosztást kell tenni, mint alá, ami az értelmi hovatartozást is jelzi. Ez alól az alcím kivétel, amely az azt megelőző cím tartozéka, tehát ehhez kell közelebb helyezni. Megfigyeléseim alapján a korábbi napilapban sokkal kevesebb alkalommal láthatunk alcímet is, míg a mostaniban szinte minden cím után alcím következik.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a címek jelentősége igen nagy, ezért a szerkesztők különös gondot fordítanak arra, hogy egy-egy cikk címe tömören fejezze ki azt, amit az alatta következő szöveg mond, és ezen túl olyan hangulatot teremtsen, amely az olvasót a cikk elolvasására készíti. Ezt a célt szolgálja az előbb említett betűtípus, betűméret és az elrendezés helyes megválasztása.

A Magyar Nemzet szövegképe

A szövegbetűknél figyelembe kell venni a betűk típusait, méreteiket, vastagságukat, egymástól való távolságukat, a sorok közti térközöket, illetve a bekezdés behúzások mértékét. A betűtípus kiválasztásánál számításba kell venni, hogy az antikva típusok könnyebben olvashatóak, mint a groteszk jellegű írások. A keskeny és a széles betűváltozatok nehezebben olvashatóak normál kialakítású megfelelőiknél.

A betűméretek a cikkek többségében azonosak, de természetesen a kiemelés és hangsúlyozás érdekében használnak helyenként más méreteket is. A kiemelés szolgálja az azonos betűcsaládhoz tartozó különböző betűfajták, a kurzív, a (fél)kövér és a (fél)kövér kurzív. Ezek a kiemelésfajták tipográfiai értelemben megfelelőek. Alaphelyzetben az álló betűkhöz több-

nyire kurzív kiemelést alkalmaznak. A 2008-as példánynál gyakran találkozhatunk dőlő betűs nevekkal. A képekre vonatkozó szövegek a 2008-as Magyar Nemzetben például dőlő betűsek és nagyobb méretűek. Emellett még szokásos kiemelés a ritkítás, továbbá kezd divatba jönni az aláhúzás. Keretezésre is van lehetőség, valamint tónusokat is lehet használni az egyes szövegrészek megkülönböztetésére. A mai napilapban igen gyakran fordulnak elő a kiemelések különböző változatai, míg a korábbiakban leginkább a címek elkülönítésére, azok hangsúlyozására használtak csak kiemeléseket.

A betűk vastagsága az előzőekben leírt betűtípusokra vonatkozó állításokhoz hasonlóan működik. A betűk egymástól való távolsága cikkeken belül az egalizálásnak, azaz a betűközök optikai kiegyenlítésének köszönhetően azonos. A szóközök a tömbös (sorkizárt) szedésben szabály szerint egytized és kétharmad négyzet közötti méretűek lehetnek, de ez a szabály nem feltétlenül tartható be (Érdi & Garai 2007). Soron belül azonban a szóközöknek azonos méretűeknek kell lenniük. A sorok a szóközöknél megtörhetők, ám nem mindenhol. Ilyenkor használatos az úgynevezett fix szóköz, ami nem változtatható méretű és nem törhető szóközt jelent. Az olvasás pszichológiai és fiziológiai jellemzőinek tanulmányozása során megállapították, hogy a szavak közötti egyenletes szóköz a szöveg olvashatóságának egyik leglényegesebb eleme (Jury 2006).

4. kép. A 2008-as példányban látható sülyesztett iniciálé. Fotó: Bozzay Balázs

A sortávolságok mérete a régi újságban kisebb, azonban a mai példányban már nagyobb térközök segítik a könnyebb olvasást. A tipográfia szabályainak megfelelően a bekezdés értékének az egész nyomtatványon belül, a betűfokozattól függetlenül azonosnak kell lennie. Ez alól a címek utáni első sor lehet kivétel, amely akkor is lehet tompa, ha a többi bekezdés beljebbezett. Véleményem szerint a behúzások mindkét esetben megfelelő mértékűek. Az 50 éves lapban nem használtak tompasort, viszont a 2008-asban a

cikkek elején lévő összefoglaló szövegek tompasorral kezdődnek, sőt még az iniciálével kezdett szövegeknél is tompa bekezdésről beszélhetünk.

Az iniciálék használata meglepő módon a mai napig sokkal inkább jellemző, mint a korábbi Magyar Nemzetre. A régi újságban csak elvétve, nagyon ritkán találhatók, de az újban szinte minden cikk iniciálével kezdődik. Ezek alapvetően dísztelenek, de tónusukban különbségek fedezhetők fel. Leggyakrabban 2 vagy 4 sort fognak át, de előfordul 10 sort átölelő méretű is. Az iniciálékat főként süllyesztve (4. kép), de esetenként margón helyezik el. Ha a szövegbe süllyesztik, akkor nemcsak a kiemelt betű vonalának a megfelelő szövegsor vonalával kell együtt állnia, hanem az iniciálé felső betűvonalának is a főszöveg első sorának felső vonalával (Érdi & Garai 2007). A korábbiakban már utaltam rá, hogy a süllyesztett iniciálék mindig tompán állnak, akkor is, ha behúzást alkalmaznak a többi bekezdésnél.

A mennyiségi igényhez érthetően kapcsolódott a minőség javításának feladata, a képek iránti szükséglet határozott követelése. Az új napilap illusztrációja igen gazdag (5. kép), sok képet, fotót, ábrát tartalmaz, míg az 1958-asban egyetlen fotó sincs, illusztrációként csupán néhány rajz fordul elő. Ezek többféle szempont szerint vizsgálhatóak, például méret, gyakoriság, szövegbe való illesztés, keretezővonalak és képaláírások szerint.

5. kép. A mai napilapban több illusztrációt találhatunk. Fotó: Bozzay Balázs

A méretük jelentősen eltérhet, az igazolványkép nagyságától kezdve a fél oldalt is elfoglaló fotóig. Az a néhány rajz, grafika, ami a régi ben előfordul a

mostaniakhoz képest kisebb méretű. Az új, hosszabb terjedelmű újságok méretéhez jelentősen hozzájárul a képek mennyisége. Mára már ritka az olyan oldal, ahol nem található illusztráció, általában csak 1-2, de akár 4 kép is megjelenhet egy oldalon. Ezek egy-egy esetben fekete-fehér színűek.

Elhelyezésük két féle is lehet, vagy szövegbe ágyazott vagy különálló. A 2008-asban mindkettő megtalálható. A különálló képeken belül is megkülönböztethetünk két típust, a bekeretezettet, illetve a keret nélkülit. A keretezés nagyon vékony, sokszor alig látható. A régi újságban is van mindkét típusból, ott azonban a keretezés kicsit vastagabb. A fotók, grafikák elhelyezése lényeges feladat, ugyanis az illusztráció helye, megjelenési formája, folthatása együtt hat az olvasóra. A képek elrendezésénél azonban több probléma is felmerülhet. Ügyelni kell arra, hogy lehetőleg ne vagy csak kevés esetben bontsa meg a szövegmezőt a beillesztett illusztráció, mivel az megzavarhatja az olvasót. A tájékozódás megkönnyítése érdekében sokszor úgy helyezik el a fotót vagy grafikát, hogy az elválassza az egymás mellé kerülő címeket. Mondhatjuk azt, hogy választóelemként fontos szerepet tölt be, de nem mindegy, hogy mit különít el, ezért elhelyezését gondosan kell megválasztani.

A képaláírások különböző módon jelennek meg a régi és az új példányban, a régi ben középre igazítva, míg az újban balra igazítva találhatóak. Mindkét esetben félkövérek, a képektől megfelelő távolságban, jól látóan helyezkednek el. Az illusztrációk aláírásait általában 2 ponttal kisebb betűfokozattal szedik. A képaláírás a kép szélességét nem haladhatja meg, valamint ezek végére pontot sem szabad tenni. Ahogy már említettem fotók csak a későbbiben fordulnak elő. Tipográfiai hiba azonban, hogy a fotósok nevei nem következetesen vannak feltüntetve. Egyszer a képaláírással egy sorban, jobbra igazítva, máskor a kép fölött vagy a képen belül található. Ezek színe a képaláírások és a szövegbetűk színétől is eltér, általában világosabb tónusú.

Az illusztrációnak a szöveg között vagy az oldaltükrön belül való elhelyezésénél szabályokat felállítani nagy általánosságban nem lehet, de feltétlenül betartandó néhány esztétikai előírás, amely minden illusztrációnál kötelező (Szabó 2002). Ilyen például az, hogy a szedéstükrök közepére állított képet minden esetben optikai középre, azaz a mértani középnél valamivel magasabbra kell beállítani, valamint az egymás mellé állított, arányaikban egyenértékű, de különböző magasságú ábrákat minden esetben alsó határvonaluknál kell egy vonalba állítani. Továbbá a hasábszélességre méretezett fénykép mellé hasábléniát már nem szokás szedni.

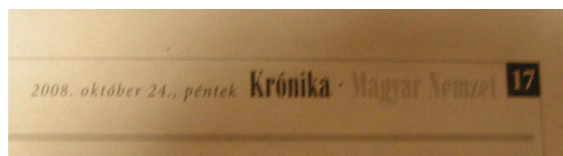
A modern sajtóban gyakoriak a diagramok és a fenntarthatóság érdekében a reklámok is. Az újság tipográfiájától gyakran eltérő a reklámok dizájnját, a legalapvetőbb különbség, hogy a reklámok és a

hirdetések színesek. Ezzel kívánják felhívni az olvasók figyelmét. Kevés szöveg van bennük, sokszor csak mondattörödékek, kulcsszavak használata jellemzi őket. Ezek általában tipográfiai igénytelenebbek, mint a napilap többi része.

50 év után az újság élőfeje is más. Az élőfejben szereplő adatok közé sorolhatjuk az oldal számát, a lap nevét és a megjelenés napját. Szokás alá léniát is szedni, hogy elválassza az élőfej tartalmát a főszövegtől és a szedéstükrötől. A korábbiakban a felső záró léniával egyvonalban volt az újság neve és a dátum, az oldalszám vagy pagina pedig fölötté (6. kép). Az újban viszont mindezek a vízszintes lénia fölött láthatóak (7. kép). A dátumok egységesen dőlt betűsek. Érdekes változás velük kapcsolatban, hogy régen a napok elnevezése a dátum előtt szerepelt, ma azonban fordítva van. A modern élőfej ezeken kívül tartalmazza még a rovatok címét is, valamint az oldalszám feltüntetése is más. Ma már negatív háttérű, és mondhatjuk, hogy így a pagina oldaldíszítő szerepet is betölt. 1958-ban az újság címe minden oldal tetején középre igazítva szerepelt, 50 év elteltével azonban az élőfej tartalma a lap szélére került, az ebben található újság cím pedig világosszürke árnyalatú lett. Az élőfej nem számít bele a szedéstükröbe, azonban a margóviszonyok kialakításánál számolni kell vele, hiszen az oldal tetején lévő margó tényleges méretét csökkenti. Betűfokozata általában 2 ponttal kisebb, mint a főszövegé.

6. kép. Az 1958-as újság élőfeje. Fotó: Bozzay Balázs

7. kép. A 2008-as lap élőfeje. Fotó: Bozzay Balázs

Szeretném még külön a címlapot is jellemezni. A régi példányban a cím a leghangsúlyosabb helyen, a lap tetején középen volt, ma azonban már jobbra igazítva olvashatjuk. Minden napilap első oldalán szerepel az újság neve, a kiadó szerv vagy szervezet, az évfolyam és az évfolyamon belüli sorszám, a megjelenés kelte, valamint az egyes szám ára. 2008-ra az újság cím alatt, az impresszumban szerepelnek a kenyérbetűknél is apróbb méretű betűkkel a lap szerkesztőségének adatai, így a szerkesztők, a kiadó, a nyomda, levelezési és internetcím, telefonszám és más elérhetőségek.

Az 50-es években még nem volt divat az, ami ma már világjelenség, hogy a címlapon az érdeklődést

felkeltő rövid cikkrészletek találhatók, amelyek csak az újság belsejében kerülnek kifejtésre, illetve folytatásra. Az újságok többsége a címlapon kívánja felhívni az olvasó figyelmét a lapban lévő kiemelkedő érdekességekre, erre pedig a tartalmi ismertetők és a szalagrendszerek nyújtanak lehetőséget. A tartalmi ismertetők, mint azt előbb már említettem, rendszerint az első oldalon, a félbehajtottan árusított újságokban annak felső részén jelennek meg. A legfontosabb rovatok, így a belföld, külföld, gazdaság és kultúra vezércikkeinek címei már a címlapon felvázolják az újság tartalmát. Ez minősül a legegyszerűbb megoldásnak, mivel itt csak címetek és oldalszámokat sorolnak fel. Ezeket az ismertetőket rendszerint, a további kiemelés érdekében keretezve közlik. A teljes vagy részleges tartalomismertetés, illetőleg a szalag a lap reklámja. Alapkövetelménye azonban, hogy ne vezesse félre a közönséget.

A Magyar Nemzet tipográfiájának értékelése

Érdemes még megemlíteni, hogy a tipográfiai szabályokat megfelelő módon alkalmazták. Igényes megszerkesztettség, valamint a nyomdai előírások betartása jellemzi a Magyar Nemzetet. Ezen igényes kivitelezések közé tartozik a nevek dőlt betűs kiemelése, a számozásos felsorolás szabályos alkalmazása, a zárójelek, illetve idézőjelek megfelelő használata mindkét esetben egyaránt. A zárójelek sokkal ritkábban fordultak elő a régi kiadványban, a ma már zárójellel való elkülönítést akkor még inkább gondolatjellel oldották meg, előtte és utána is szóközt hagyva. Továbbá mindenhol a magyar normának megfelelő alul kezdődő és felül befejeződő idézőjelet találhatunk.

Manapság a Magyar Nemzet az egyik legolvasottabb napilap Magyarországon, tipográfiája 50 évvel ezelőtt is igényes volt, és ma is az.

Hivatkozások

- Érdi Júlia és Garai Péter 2007: *Tipográfia és helyesírás 30 nyelvhez*. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp 13 - 40.
- Jury, David 2006: *Mi az a tipográfia?* Scolar Kiadó, Budapest, 100. p.
- Radics Vilmos és Ritter Aladár 1976: *Laptervezés, tipográfia*. A Magyar Újságírók Országos Szövetsége, Athenaeum Nyomda, Budapest, pp 50 - 54.
- Szabó László 2002: *Tipográfiai kalauz*. Alexandra Kiadó, Pécs, pp 87 - 88.
- Szántó Tibor 1964: *Könyvnyomtatás, tipográfia*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, pp 223 - 225.